

ДОСЛІДЖЕННЯ. РОЗРОБКИ. ПРОЕКТИ

УДК 331.5

Андрій Іванченко

РОЗРОБКА КОНЦЕПТУАЛЬНОЇ МОДЕЛІ ПРОГНОЗУВАННЯ ТА СТРАТЕГІЧНОГО ПЛАНУВАННЯ РИНКУ ПРАЦІ УКРАЇНИ

У статті визначено сутність процесів прогнозування і стратегічного планування ринку праці та чинників, що на них впливають, а також запропоновано концептуальну модель прогнозування та стратегічного планування ринку праці України, яка передбачає використання наявного потенціалу Державної установи «Інститут економіки та прогнозування Національної академії наук України» у розробці прогнозів основних економічних і соціальних явищ та їх узагальнення з метою прогнозування розвитку ринку праці, а також участь відповідних міністерств та служб України у розробці та реалізації стратегічних програм формування пропозиції робочої сили під контролем Міністерства соціальної політики України.

Ключові слова: ринок праці, прогнозування, стратегічне планування, попит і пропозиція праці.

В Україні не застосовується комплексний підхід до прогнозування потреб виробничої та невиробничої сфер у кваліфікованих працівниках з урахуванням структури національної економіки, а сучасний ринок праці України визначається значною професійно-кваліфікаційною розбалансованістю. На диспропорцію на ринку праці впливає відсутність кількох речей: дієвої співпраці між роботодавцями та навчальними закладами; деталізованого порядку формування, розміщення та виконання державного замовлення на підготовку фахівців, науково-педагогічних та робітничих кадрів, підвищення кваліфікації, підготовку кадрів; науково обґрунтованої методики визначення реальної потреби як державного, так і приватного секторів економіки та сфери послуг у фахівцях з різним рівнем кваліфікації; державної статистичної звітності щодо кількості випускників, які навчалися за держзамовленням і працевлаштовані в державному секторі економіки. Власне, маємо ринкову у своїй основі економіку й жорстко централізовану систему підготовки та працевлаштування кадрів – речі, які за своєю природою несумісні [5].

Проблемам та перспективам моніторингу, прогнозування і планування ринку праці приділяю увагу у своїх наукових пошуках такі автори, як О. Бондаренко, О. Кочеміровська, Л. Лісогор, В. Савченко, Л. Суржик, О. Онищенко та інші. Однак, питання закріплення повноважень фактичного здійснення прогнозування попиту і планування пропозиції робочої сили за конкретними виконавцями (структурними підрозділами міністерств, науково-дослідними організаціями, державними організаціями тощо) так і залишається невизначеним.

Метою статті є розробка концептуальної моделі прогнозування та стратегічного планування ринку праці України. Досягнення вищезазначеної мети обумовлено виконанням таких завдань: визначити сутність процесів прогнозування і стратегічного планування ринку праці та чинників, що на них впливають; розробити концептуальну модель прогнозування та стратегічного планування ринку праці України.

Однією з найбільш серйозних проблем на ринку праці України є відсутність працюючої системи комплексного оцінювання співвідношення попиту та пропозиції, що унеможлиблює запровадження заходів щодо вирівнювання професійно-кваліфікаційного дисбалансу. Зокрема, слід виділити наступні аспекти.

1. Розбіжності у кількісних показниках державної статистики щодо ринку праці, які надходять з різних джерел.

2. Недосконалість якісної складової державних статистичних даних стосовно попиту та пропозиції робочих місць.

3. Недостатнє покриття статистикою сфери послуг та галузей економіки, не пов'язаних з індустріальним виробництвом. Державної статистичної інформації у її нинішньому вигляді недостатньо для визначення, як саме співвідносяться попит та пропозиція робочих місць по галузях [4].

Прогнозування і планування становлять дві стадії єдиного послідовного процесу управління економікою. Перша стадія: прогнозування – враховує аналіз динаміки і фактичного стану внутрішнього і зовнішнього ринку, соціально-економічного розвитку, концепцію соціально-економічного розвитку і перспективу, найважливіші народногосподарські стратегічні програми. Друга стадія: планування – розробку індикативних планів на перспективний період, формування цілей, пріоритетів і пропорцій, розробку бюджетних планів країни та регіонів.

Для здійснення науково-обґрунтованого прогнозування та стратегічного планування стану національного ринку праці необхідно враховувати всі чинники, що впливають на попит і пропозицію праці в їх нерозривній єдності. Дію цих чинників узагальнено нами на рис. 1. Серед демографічних передумов прогнозування пропозиції робочої сили слід відзначити обмеження контингенту працездатного населення за рахунок низького рівня народжуваності, високого рівня смертності, тривалості життя та інтенсивності міграційних потоків. Рівень життя, який формується під впливом рівня заробітної плати, пенсійних виплат, рівня інфляції спонукає до масової міграції найбільш активної кваліфікованої робочої сили за кордон, а також впливає на платоспроможність населення на ринку освітянських послуг.

Обсяги державного замовлення змінюють загальну кількість випускників вузів. Зазвичай формування проектних показників державного замовлення на підготовку фахівців з вищою освітою здійснюється лише на підставі даних вищих навчальних закладів щодо обсягів їх підготовки за минулі роки без урахування потреб ринку

Мета

Постановка проблеми

Вигляд основного матеріалу

Аналіз останніх досліджень і публікацій

праці, без вивчення потреб державного сектору народного господарства, даних служби зайнятості. Мотиви ВНЗ очевидні – збереження робочих місць для своїх працівників та обсягів фінансування. Проте, в загальнодержавному вимірі така практика не виправдана. Вона призводить до того, що формування державного замовлення фактично не враховує інституційних перетворень в економіці країни [5].

бажання підприємців зменшити витрати на виробництво завдяки ухиленню від сплати соціальних податків.

Кредитно-грошова політика держави впливає на такі показники як відсоткова ставка (тобто вартість національних грошей) і обсяг грошової маси в економіці країни, що, у свою чергу, регулює рівень інфляційних процесів, а значить і ціну робочої сили. Рівень розвитку технологій, який відбивається у ступені автоматизації робочих місць, також впливає на обсяги сукупного попи-

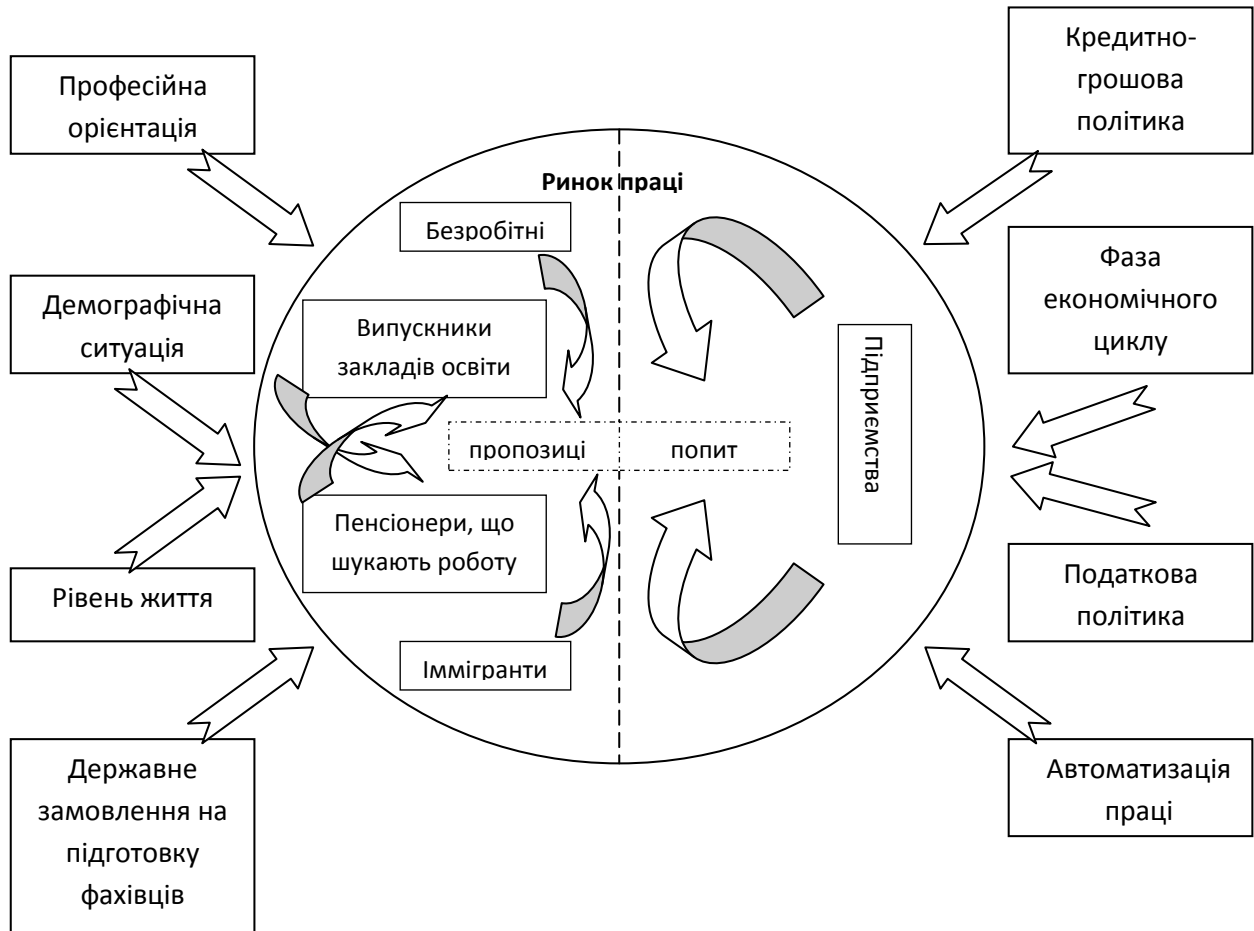

Рис. 1. Чинники, що впливають на попит і пропозицію на ринку праці [розроблено автором]

Профорієнтаційна діяльність державних установ спроможна змінювати співвідношення між фахівцями різних рівнів освіти і професій у той чи інший бік. Вона сприяє цілеспрямованому розвитку здібностей людини, зростанню її професіоналізму, працездатності, збереженню здоров'я і виступає одним із важливих елементів державної політики в сфері соціального захисту та зайнятості населення, забезпечує ефективне використання трудового потенціалу особи, підвищення її соціальної та професійної мобільності, відіграє значну роль у профілактиці масового вимушеного безробіття.

Основним чинником, що обумовлює попит на ринку праці, є циклічність розвитку ринкової економіки з відомими фазами (криза, депресія, пожвавлення, підйом), що, у свою чергу, обумовлює відповідні коливання обсягу суспільного виробництва та кількості робочих місць. Також на сукупний попит на ринку праці впливає податкова політика держави, що віддзеркалюється у наданні податкових пільг підприємствам, які створюють нові робочі місця, а також у ступені тінізації заробітної плати із-за

ту на робочу силу та її кваліфікаційний рівень.

Серед проблем прогнозування потреби економіки України в робочій силі (за професіями) доцільно виділити такі: недостатню увагу до проблем прогнозування розвитку ринку праці з боку соціальних партнерів (держави, роботодавців та найманих працівників); відсутність єдиних методичних підходів до прогнозування; проблеми інформаційного забезпечення прогнозування потреби економіки в робочій силі (за професіями) [3, с. 55].

Напрямами удосконалення прогнозування розвитку ринку праці повинні бути наступні.

1. Розробка єдиних методологічних підходів до прогнозування обсягів пропозиції та потреби економіки в робочій силі за професіями.
2. Активізація ролі соціальних партнерів у розробці методичного інструментарію та прогнозуванні потреби економіки в робочій силі за професіями та видами економічної діяльності.
3. Врахування пріоритетів розвитку економіки (на макrorівні, галузевому та регіональному рівнях) при ви-

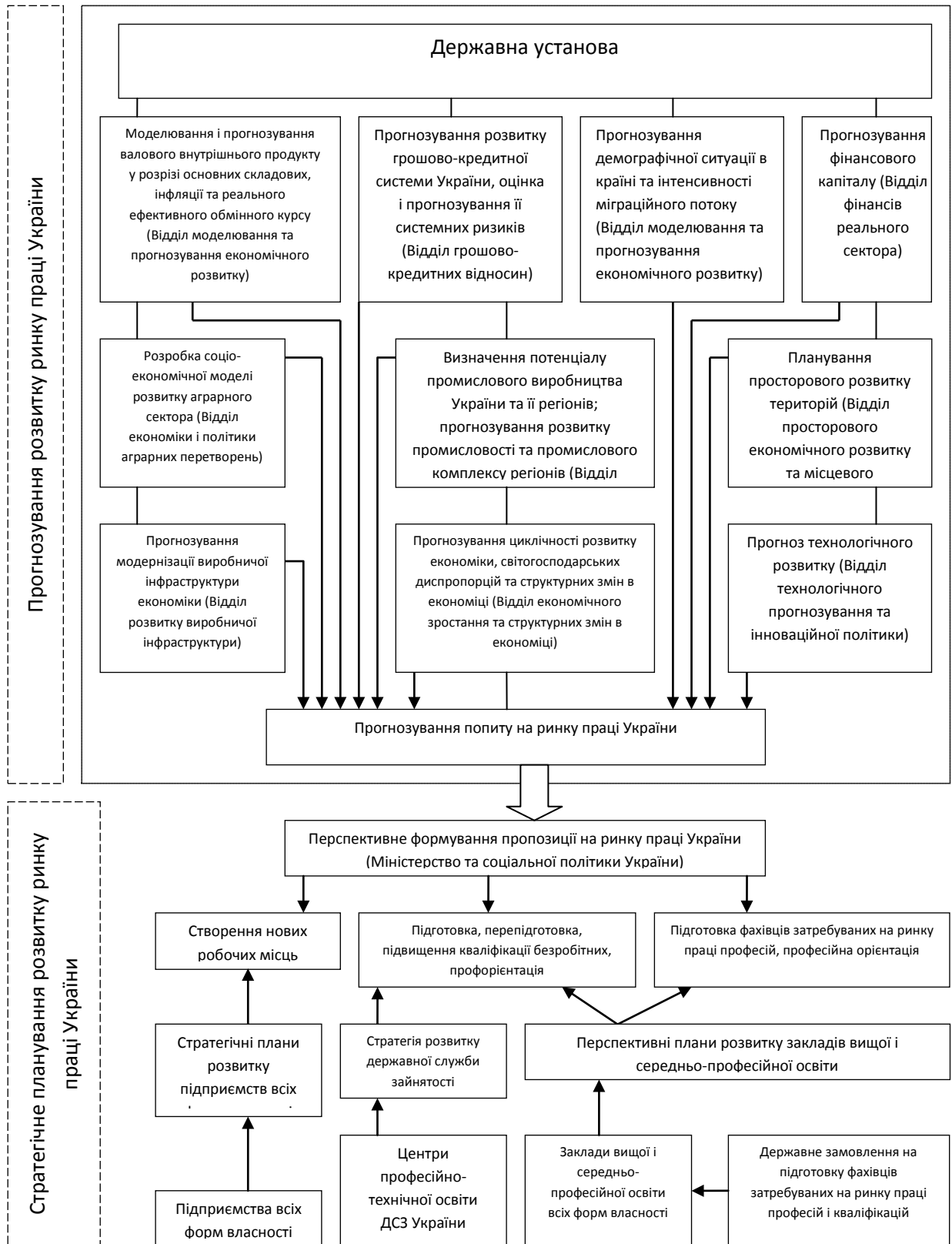

Рис. 2. Концептуальна модель прогнозування та стратегічного планування розвитку ринку праці України (розроблено автором)

значенні обсягів потреби в робочій силі за професіями та видами економічної діяльності.

4. Використання міжнародного досвіду прогнозування розвитку ринку праці, перспективного оцінювання змін обсягів пропозиції та потреби економіки в робочій силі за професіями.

5. Систематичне проведення анкетування роботодавців з питань визначення перспективної потреби економіки в робочій силі за деталізованим переліком професій.

6. Посилення ролі стратегічного планування в процесі регулювання попиту та пропозиції робочої сили [3, с. 56].

Запропонована нами концептуальна модель прогнозування і стратегічного планування розвитку ринку праці в Україні передбачає використання наявного потенціалу Державної установи «Інститут економіки та прогнозування Національної академії наук України» (рис. 2), який відповідно до Постанови Президії НАН України від 06.07.2005 р. є правонаступником Інституту економічного прогнозування НАН України, а останній, у свою чергу, було створено відповідно до Постанови Кабінету Міністрів України від 19.07.1997 р. № 772 «Про утворення Інституту економічного прогнозування» та Постанови Президії НАН України від 05.09.1997 р. № 298 з метою забезпечення розроблення стратегічних прогнозів і програм соціально-економічного розвитку України.

Головним завданням Інституту є проведення фундаментальних і прикладних досліджень напрямів і методів розвитку господарської системи, розроблення стратегічних прогнозів і програм розвитку економіки України. В Інституті з 2011 року функціонують вісімнадцять наукових відділів, у тому числі відділ соціально-економічних проблем праці [1]. Напрямами наукової діяльності відділу є: соціально-трудова відносина; проблеми ринку праці; засади розвитку соціально-трудового потенціалу; мотивація, стимулювання й оплата праці; просторово-галузеві особливості формування та розвитку соціально-трудового потенціалу; взаємозв'язок та взаємодія системи освіти та ринку праці; проблема формування соціальних стандартів та соціальних гарантій в умовах становлення соціально орієнтованої економіки; прогнозні оцінки складових соціально-трудового потенціалу [2].

Відповідно до напрямів наукових досліджень, які здійснюються Інститутом, можна забезпечити комплексне прогнозування розвитку ринку праці України на основі прогнозів валового внутрішнього продукту у розрізі основних складових, інфляції та реального ефективного обмінного курсу; розвитку грошово-кредитної системи України; демографічної ситуації в країні та інтенсивності міграційного потоку; фінансового капіталу; соціально-економічної моделі розвитку аграрного сектора; промислового виробництва України та її регіонів; просторового розвитку територій; модернізації виробничої інфраструктури економіки; циклічності розвитку економіки, світогосподарських диспропорцій та структурних змін в економіці; технологічному розвитку.

Наявність прогнозу розвитку ринку праці дасть можливість уникнути помилок, випереджальних або запізнених рішень, попередити несприятливі та небажані події.

Таким чином, розроблений прогноз попиту на робочу силу може бути основою для подальшого стратегічного планування її пропозиції. Планування – це процес підготовки управлінського рішення, який базується на обробці наявної інформації і містить конкретні цілі, визначає шляхи їх досягнення шляхом порівняльної оцінки альтернативних варіантів і прийняття найбільш ймовірного з них в очікуваних умовах.

Процес розробки, реалізації та контролю виконання стратегічних програм формування пропозиції робочої

сили повинен здійснюватись Міністерством соціальної політики України за участю Міністерства освіти і науки, молоді та спорту України (в розрізі розробки перспективних планів з підготовки фахівців, у тому числі за державним замовленням), Центрів професійно-технічної освіти Державної служби зайнятості України (плани перепідготовки та підвищення кваліфікації безробітних), Міністерства аграрної політики та продовольства України (стратегічні плани розвитку аграрного сектору), Міністерства промислової політики України (стратегії розвитку окремих галузей національного господарства), Міністерства інфраструктури України (плани розвитку авіаційного, автомобільного, залізничного, морського і річкового, міського електричного транспорту та у сферах використання повітряного простору України, туризму, діяльності курортів, метрополітенів, дорожнього господарства).

1. Визначено, що прогнозування враховує аналіз динаміки і фактичного стану внутрішнього і зовнішнього ринку, соціально-економічного розвитку, концепцію соціально-економічного розвитку і перспективу, найважливіші народногосподарські стратегічні програми, а планування – розробку індикативних планів на перспективний період, формування цілей, пріоритетів і пропорцій, розробку бюджетних планів країни та регіонів. На процеси прогнозування і планування розвитку ринку праці впливають демографічні показники, рівень життя населення, циклічність розвитку ринкової економіки, рівень розвитку технологій, податкова і кредитно-грошова політика держави.

2. Запропонована нами концептуальна модель прогнозування і стратегічного планування розвитку ринку праці в Україні передбачає використання наявного потенціалу Державної установи «Інститут економіки та прогнозування Національної академії наук України» у розробці прогнозів основних економічних і соціальних явищ та їх узагальнення з метою прогнозування розвитку ринку праці, а також участь відповідних міністерств та служб України (Міністерства освіти і науки, молоді та спорту, Центрів професійно-технічної освіти Державної служби зайнятості, Міністерства аграрної політики та продовольства, Міністерства промислової політики, Міністерства інфраструктури) у розробці та реалізації стратегічних програм формування пропозиції робочої сили під контролем Міністерством соціальної політики України.

Література.

1. Інститут економіки та прогнозування Національної академії наук України. Відомості про інститут // [Електронний ресурс] – Режим доступу: <http://www.ief.org.ua/index.htm>. – Назва з екрану.
2. Інститут економіки та прогнозування Національної академії наук України. Відділи // [Електронний ресурс] – Режим доступу: <http://www.ief.org.ua/viddil.htm>. – Назва з екрану.
3. Лісогор Л. С. Прогнозування розвитку ринку праці в Україні: проблеми та перспективи / Л. С. Лісогор // [Електронний ресурс] // Ринок праці та зайнятість населення. – 2012. – № 1. – С. 54–56.
4. Напрями оптимізації системи прогнозування попиту та пропозиції робочої сили. Аналітична записка. / [Електронний ресурс] – Режим доступу: <http://kh.niss.gov.ua/articles/397/>. – Назва з екрану.
5. Суржик Л. Страшенна таємниця держзамовлення / Л. Суржик, О. Онищенко // Дзеркало тижня. Україна. – 2011. – № 33, 16 вересня. // [Електронний ресурс] – Режим доступу: http://dt.ua/EDUCATION/strashenna_taemnitnya_derzhzamovlennya-87981.html. – Назва з екрану.